

Economia României

Caracterizarea economiei românești la sfârșitul anului 1989

Economia românească putea fi caracterizată, în 1989, drept o economie bazată pe proprietatea colectivă și condusă prin planificare centralizată.

Pilonul de bază al întregii economii îl reprezenta proprietatea de stat asupra celei mai mari părți a avuției naționale, iar planificarea centralizată devenise instrumentul fundamental al politicii economice. Activitatea economică se desfășura potrivit indicatorilor economico-financiari din planul național unic. Practic, întreaga activitate a agenților economici era stabilită de sus în jos, cu insuficiența respectării cerințelor pieței și prin strivirea concurenței și a inițiativei individuale. Lipsa, de asemenea, armonizarea interesului personal cu cel colectiv. Deși se spunea că toți oamenii muncii erau, în același timp, și proprietari, și producători, și beneficiari, nu exista un raport stimulatoriu între eficiența muncii depuse de un lucrător și veniturile realizate de acesta.

Industria. Cea mai importantă dezvoltare a cunoscut-o industria românească. Potrivit „Anuarului Statistic al României 1991”, dacă în 1950 doar 44% din venitul național era realizat în industrie, în 1989 acest procent crescuse la 58%. În aceeași perioadă, venitul național creat în industrie a crescut de 39 de ori. La baza acestui proces de industrializare s-a aflat o rată ridicată a acumulării, de peste 25%, menținută de-a lungul celor patru decenii, iar în perioada 1970-1980, aceasta fiind chiar de peste 35%. Acest efort în domeniul acumulării a permis creșterea investițiilor de la 6,3 miliarde de lei, în 1950, la 236,4 miliarde de lei, în 1989; fondurile fixe au crescut, în același timp, de la 210 miliarde de lei la 3526 miliarde. În cadrul investițiilor efectuate în economia națională, cele alocate industriei ocupau locul principal, ele situându-se în jurul a 45%.

Drept urmare a dezvoltării industriale, în perioada 1950-1989, a crescut producția principalelor produse industriale, de exemplu, la energie electrică - de la 2113 la 75851 milioane kWh, la cărbune extras - de la 3893 la 66462 milioane tone, la țesături - de la 193 la 1115 milioane mp, la încălziminte - de la 11 la 118 milioane perechi, la televizoare - de la 280 mii bucăți (în 1970) la 511 mii bucăți. La o serie de produse de bază (de exemplu, otel, ciment, îngrășăminte chimice, acid sulfuric etc), România depășea, din punct de vedere al producției industriale pe locuitor, țări puternic industrializate.

Un alt dezechilibru major s-a dovedit a fi cel dintre creșterea capacităților de prelucrare și asigurarea aprovizionării lor cu materii prime. Acesta sa accentuat în anii '80, ca urmare a exportului masiv de produse în stare brută sau cu grad redus de prelucrare, export efectuat în vederea achitării integrale a datoriei externe. De asemenea, o dezvoltare sub necesități cunoșteau și industriile producătoare de bunuri de consum individual, industriile alimentară, textilă, de pielărie etc, care au beneficiat, în medie, doar de 11% din investițiile industriale.

Exista un dezechilibru general între producție și cerințele de consum productiv și personal. Se crease o situație anormală: unele bunuri care erau solicitate nu se găseau decât într-o măsură insuficientă, iar altele care existau nu se căutau. Cauza esențială a acestor dezechilibre a constituit-o inexistența legăturilor firești dintre producători și piață.

O altă problemă a industriei românești o reprezenta scăderea competitivității produselor sale pe piețele internaționale. Încă din anii '60, importanța pretului, ca factor determinant al competitivității internaționale, începuse să scadă în favoarea calității și fiabilității și, deci, se impunea trecerea de la o dezvoltare de tip extensiv la una de tip intensiv. Însă, atunci când în țările occidentale înlocuirea mașinilor și utilajelor era accelerată de rapiditatea afirmării noilor performanțe ale revoluției tehnico-stiințifice, în România, durata normată de funcționare a utilajelor în industrie sporea. Această rămânere în urmă din punct de vedere al introducerii progresului tehnic a făcut ca produsele românești, mai slabe calitativ, să fie obținute cu o risipă de resurse și, implicit, cu costuri mai mari.

Agricultura. Și în agricultură au avut loc, în deceniile postbelice, procese transformatoare. Astfel, s-au constituit mari exploatații agricole prin comasarea forței de muncă a micilor proprietăți (cu excepția zonelor de deal și de munte, unde era proprietate individuală); s-a trecut de la culturi extensive la producții intensive prin intermediul mecanizării și chimizării; sau amenajat suprafețe întinse de irigații; s-au creat numeroase stațiuni și institute de cercetare în agricultură, etc. În consecință, producția agricolă vegetală a cunoscut creșteri însemnate. Producția de cereale boabe a crescut, în anii 1950-1989, de 3,5 ori, de plante uleioase de peste 4 ori, de sfeclă de zahăr de peste 10 ori, iar cea de legume de aproape 4 ori. În ceea ce privește zootehnia, efectivele de animale au cunoscut și ele creșteri în aceeași perioadă, numărul de bovine și ovine a crescut cu aproximativ 50%, iar ce de porcine și păsări cu peste 600%. Cu toate acestea, și agricultura acuza aceleași carente ca și întreaga economie în ciuda progreselor înregistrate, indicatori ca numărul de tractoare la o mie de ha (16) sau consumul de îngrășăminte chimice la ha (120 kg) situau România mult în urma țărilor europene dezvoltate.

Această situație, combinată cu o lipsă de interes a țăranului, care nu se mai simțea atârnat de pământul de care fusese deposedat, au făcut ca, sub aspectul randamentului la hectar, România să se situeze, la sfârșitul anului 1989, pe unul dintre ultimele locuri în ierarhia țărilor europene.

Serviciile. Deși sectorul terțiar a cunoscut o creștere spectaculoasă în țările dezvoltate, având o contribuție foarte importantă la formarea produsului intern brut al acestora, în România, el a fost neglijat. Aceasta, deoarece în sistemul producției materiale serviciile erau considerate productive doar în măsura în care acestea erau o prelungire a activității de producție. În rest, celelalte servicii, deși foarte utile populației, erau considerate activități neproductive și, de cele mai multe ori, nu li se acorda importanța necesară. De aceea, la sfârșitul anilor '80, ponderea serviciilor în formarea PIB era doar puțin mai mare de 25%, aceasta chiar în condițiile în care, în ultimii ani, tarifele serviciilor cunoscuseră o creștere superioară celorlalte prețuri.

Acesta fiind starea de lucruri nu este de mirare că, în anul 1989, produsul intern brut pe locuitor în țara noastră se situa cu mult în urma țărilor europene dezvoltate.

Mult mai gravă s-a dovedit a fi, însă, înrăutățirea, de-a lungul anilor '80, a condițiilor de trai ale populației. Ca urmare a hotărârii de achitare într-un ritm accelerat a datoriei externe, s-a acordat prioritate exportului în detrimentul satisfacerii nevoilor elementare ale populației. Oamenii au fost nevoiți să suporte numeroase privațiuni: o serie de produse de bază (zahar, ulei, benzină) erau cartelate; produsele de bună calitate dispăruseră din magazine; consumul de apă caldă, apă rece, energie electrică era limitat. Această deteriorare a calității vieții se reflecta și în mărimea unor indicatori sociali. Astfel, durata medie de viață, deși crescuse semnificativ față de perioada interbelică, era cu aproape cinci ani mai mică în România decât în țările dezvoltate. Economia de comandă, hipercentralizată și planificată, se dovedise incapabilă să oprească acumularea fenomenelor negative în viața economico-socială și, de aceea, trecerea la economia concurențială de piață era absolut necesară pentru punerea în valoare a capacităților productive, materiale și umane ale țării și pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației.

ASPECTE TEORETICE ALE TRANZITIEI

În ultimii zece ani, s-a vorbit foarte mult despre „economii în tranziție”.

Deși expresia se referă îndeobște la economii fostelor țări socialiste, o analiză mai atentă ne arată că, de fapt, tranziția este un fenomen universal. Se poate spune că orice persoană, grup social sau comunitate se află într-o continuă tranziție de la o stare la alta. În consecință, toate economii lumii se află în diferite stadii de tranziție.

Sunt necesare, deci, anumite clarificări. Pentru a vedea ce anume au în comun fostele țări socialiste și a da, astfel, un sens expresiei, trebuie să analizăm trei factori: punctul de plecare sau starea inițială; destinația sau obiectivul urmărit; conținutul tranziției și mijloacele prin care se realizează aceasta.

Analiza situației la începutul tranziției Punctul de plecare în procesul de tranziție l-a constituit, pentru țările central și sud-est europene, o economie de comandă, centralizată. Deși acest tip de economie s-a dovedit a fi falimentar, nu înseamnă că plecăm de la zero. De aceea, înainte de demararea oricărui program de reforme, este necesară o analiză serioasă a mostenirii socialiste. Trebuie identificate și evaluate corect atât elementele negative, cât și elementele pozitive ale acestei mosteniri.

Elementele negative existente într-o economie planificată, care împiedică o desfășurare normală a vieții economice și care trebuie modificate, sunt, în principal, structura proprietății, sistemul de retribuire, cadrul legislativ și instituțional, precum și sistemul de conducere centralizat pentru toate structurile vieții economice și sociale.

Trebuie, de asemenea, evidențiate elementele pozitive. Acestea sunt reprezentate de o puternică bază tehnico-materială acumulată de-a lungul a 40 de ani, de o forță de muncă calificată, precum și de anumite forme de organizare a vieții economice și sociale (ca, de exemplu, sistemul de învățământ, cercetare, sănătate s.a.). Utilizarea rațională a acestor elemente poate ușura mult procesul de tranziție. Problema alegerii modelului de economie de piață Dincolo de elementele comune, economia de piață se prezintă în forme diferențiate, în funcție de condițiile specifice întâlnite într-o țară sau alta. După modul de împletire a mecanismelor pieței cu elemente de dirijism și de protecție socială, s-au făcut încercări de delimitare a unor tipuri de economie de piață. O tipologie

interesantă este cea realizată de Michel Albert, care consideră că, astăzi, există două mari modele de economie de piață:

a) modelul neoamerican, caracterizat printr-un sector public restrâns, atotputernicia pieței și prin folosirea, de către guvern, în special a instrumentelor monetare pentru asigurarea funcționalității sistemului economic, fiind specific pentru SUA, Marea Britanie, Australia, „tigrii” asiatici etc;

b) modelul renan, caracterizat prin îmbinarea mecanismelor pieței cu intervenția statului pentru asigurarea securității sociale. Acest sistem s-a dezvoltat în Germania, Elveția, țările nordice ș.a. Indiferent de modelul stabilit, sistemul economic ce se constituie în aceste țări trebuie să îndeplinească două condiții:

- să asigure o creștere substanțială a eficienței tuturor activităților economice;
- să ducă la progres economico-social, la ridicarea nivelului de trai al populației, la o viață mai bună. Realizarea acestora depinde hotărâtor de munca fiecărui popor.

Conținutul tranziției

În general, toate programele de reformă includ trei măsuri fundamentale:

a) Liberalizarea economică, ce presupune desființarea controlului autorităților asupra producției și prețurilor și asigurarea rolului predominant al pieței în funcționarea economiei.

b) Privatizarea, ce detine principalul rol în restructurarea sistemului de proprietate și are drept obiectiv înlăturarea monopolului proprietății de stat și realizarea pluralismului formelor de proprietate în cadrul cărora să predomine proprietatea privată

c) Stabilizarea macroeconomică, ce reprezintă un element esențial al procesului de reformă; împreună cu un cadru legislativ stabil, ea asigură credibilitatea climatului de afaceri. Se evită, astfel, schimbările frecvente care afectează premisele de profitabilitate a diferitelor afaceri concrete și se creează bazele unui proces de creștere economică.

Factorii care influențează situația economică a României

Din analiza rezultatelor macroeconomice prezentate anterior rezultă clar că România traversează o criză economică puternică. Această situație se datorează atât unor factori obiectivi, cât și măsurilor de politică economică aplicate.

În primul rând, așa cum am arătat la începutul acestui capitol, economia românească se caracteriza, la începutul tranziției, printr-o rigiditate extremă. Structura capacităților de producție era grav dezechilibrată, iar mecanismul economic era hiper-centralizat. Au lipsit liberalizarea gradată, care s-a făcut în celelalte țări foste socialiste în anii '70 - '80 și, o dată cu aceasta, posibilitatea de a avea legături strânse cu lumea, dezvoltată și de a face un schimb de experiență cu aceasta. Ca urmare, la începutul anilor '90, nu existau nici mecanismele, nici instituțiile și nici experiența necesare pentru abandonarea imediată a vechilor structuri de producție.

În al doilea rând, o particularitate a României a fost aceea că, în cursul întregului deceniu anterior, s-a făcut un efort deosebit pentru achitarea integrală a datoriei externe, în consecință, populația a trebuit să suporte o situație dură, asemănătoare cu o „terapie de șoc”. Aceasta a făcut ca, după schimbările politice care au intervenit, populația să fie prea obosită atât fizic, cât și psihic pentru a mai suporta alte privațiuni economice, cu atât mai mult, cu cât speranța de ameliorare a standardului de viață era foarte puternică.

În al treilea rând, conjunctura economică mondială a fost profund nefavorabilă. După prăbusirea CAER, care reprezenta circa 45 % din comerțul exterior al României, a urmat criza irakiană. Irakul reprezenta un important partener extern, iar datoria acestuia față de România se cifra la aproape 2 mld. de dolari. În sfârșit, criza iugoslavă (care, cu intermitențe, a continuat până în prezent) a adus alte pierderi pentru producția națională și comerțul exterior. România a pierdut, în mai puțin de doi ani, 60 % din piețele sale externe.

Analiza indicatorilor macroeconomici arată că anii 1990-1992 au fost foarte slabi pentru România. În această perioadă, PIB-ul a scăzut cu aproape 25 %. Dacă, însă, luăm în considerare și datele din celelalte țări aflate în tranziție, constatăm că, din acest punct de vedere,

România nu constituie o excepție, ea situându-se pe undeva la mijloc în ierarhia acestor țări. Acest declin poate fi considerat inevitabil în procesul reformei, el datorându-se, în principal, dispariției produselor nevandabile.

Ca urmare, o dată ce a ajuns la putere, nouă conducere a hotărât ca, în 1997, să inițieze un program radical de stabilizare, al cărui scop erau refacerea echilibrului financiar și realizarea cât mai rapidă a reformelor ce fuseseră întârziate până în acel moment. Acest program, care a primit, de altfel, și aprobarea instituțiilor economice internaționale (FMI și Banca Mondială), se concentra pe următoarele elemente principale:

- 1) liberalizarea preturilor și comerțului;
- 2) restructurarea întreprinderilor și privatizarea rapidă a acestora;
- 3) reforma sistemului financiar, creșterea eficienței și siguranței sistemului bancar, precum și privatizarea acestuia;
- 4) rezolvarea situației din agricultură;
- 5) stoparea acordării de către Banca Națională a creditelor direcționale, reducerea subvențiilor;
- 6) extinderea exportului.

Factorii cei mai importanți care au încetinit punerea în aplicare a ambiciosului program de reformă și care influențează și în prezent situația în mod hotărâtor sunt:

- 1) grupul de specialiști capabil să ducă la bun sfârșit procesul de reformă s-a format încet;
- 2) marile întreprinderi care lucrează în pierdere au reușit să-și apere din nou interesele, făcând un lobby puternic; aceasta a făcut ca întreprinderile să nu poată fi restructurate sau lichidate și să nu fie respectată o strictă disciplină financiară. Printre argumentele prezentate de lucrători a fost și acela că din cauza închiderii întreprinderilor va crește foarte mult somajul, administrația nefiind în stare până acum să prezinte o soluție viabilă acestei probleme;
- 3) încrederea populației - care a fost foarte mare la începutul reformelor - a scăzut, astăzi, foarte mult; nu numai pentru că efectele reformelor au dus la scăderea nivelului de trai, ci și din cauza încetinirii acestora, care face ca perioada dureroasă de tranziție să se prelungească de prisos;
- 4) paralelismul restructurare/macrostabilizare este dificil de pus în practică. Cel puțin într-o primă fază, restructurarea și lichidarea întreprinderilor implică cheltuieli suplimentare și nu economii la buget, și anume plăți compensatorii pentru disponibilizați, cheltuieli de lichidare acolo unde e cazul, îngustarea

inerentă a bazei de impozitare etc. Or, aceste măsuri se intenționează a fi luate tocmai pe fondul diminuării drastice a deficitului bugetar. De asemenea, pentru obținerea unui deficit bugetar cât mai redus, s-a produs o înghețare a creșterilor salariale, care, pe fundalul unei inflații ridicate și coroborate cu o impozitare excesivă, a condus la o scădere a cererii solvabile, ceea ce face extrem de dificilă o relansare economică.